

DOXA

BIBLIOTECA KRITERION
apare sub îngrijirea lui Domokos Géza

SZÉKELY JÁNOS

DOJA

poem

În românește de
ANDREI FISCHOF

Prefață de
IOANICHIE OLTEANU

EDITURA KRITERION
BUCUREȘTI 1974

Coperta de Al. Szatmáry

Ilustrațiile
fac parte din ciclul de xilogravuri
ale lui DERKOVITS GYULA

1514

Székely János
DÓZSA
Irodalmi Könyvkiadó Bukarest
1964

CUVÎNT ÎNAINTE

Gheorghe Doja e una din figurile cele mai luminoase ale trecutului nostru, alături de Horia, Iancu și alți eroi ai luptei pentru eliberarea țărânimii de sub asuprirea nobililor. Figura țăranului secui, sub conducerea căruia o cruciadă antiotomană multi-națională e transformată la începutul secolului al XVI-lea într-o oștire răzбunătoare, în stare să zguduie din temelii întreaga alcătuire feudală din Ungaria și Transilvania, a căpătat de mult aureolă de simbol. Iar sfârșitul teribil al regelui țăran — ars pe un tron de fier înroșit și rupt în dinți de propriii lui tovarăși amenințați cu moartea și flă-mânziți anume — vorbește nu numai de cruzimea inumană a represiei, dar exprimă parcă și legătura de sînge între conducător și oaste, între răscoală și urmașii ei, care aveau să îndure încă secole la rînd pînă la eliberarea deplină.

Apropiindu-se de un asemenea personaj, oarecum pre-constituit literar din înseși datele istoriei, autorul putea alege calea obișnuită a evocării poetice; selecția faptelor, compoziția, jocul de accente, exaltarea lirică a eroismului putînd avea ca rezultat un tablou al epocii dominate de vitejia și sacrificiul lui Doja. Ocolind drumurile bătute, Székely János a procedat din fericire cu totul altfel. Mai modeste și limitate în aparență, intențiile autorului sînt infinite mai ambițioase. El nu se oprește decît la Doja, privirea lui stăruie exclusiv asupra eroului, al cărui gînd și cuvînt sînt suficiente pentru a-i explica atît drama proprie, cît și măreția acelei mișcări de mase fără precedent, sortite unui sfîrșit tragic prin însăși logica istoriei. Într-adevăr, tot poemul lui Székely nu e altceva decît o suită de monoloage interioare, în cursul cărora tensiunea evenimentelor și drama unei conștiințe ce-și depășește veacul se întrepătrund, se condiționează și se explică reciproc. Poetul nu recurge la reconstituirea obiectivă de evenimente, ci ne face părtași la mecanismul intim al determinării lor, subliniind în acest fel împletirea avîntului revoluționar cu rațiunea care domină și dirijează minia populară, dar și cu conștiința tragică a limitelor întregii mișcări, a caracterului ei prematur. Semnificativ pentru severitatea și rigoarea exemplară a modalității alese de poet e Al doilea intermezzo, sau dialogul lui Doja cu episcopul mesager al nobilimii din Buda, trimis anume să-i ceară împrăștierea oștirii de țărani. Consecvent cu ideea sa, autorul renunță complet la partitura episcopului, fără ca prin aceasta monologul să piardă în intensitate dramatică; dimpotrivă, refuzul mișcării exterioare, decuparea izolată a replicii lui Doja accentuează nu

numai încordarea momentului, dar sugerează și tragismul permanentei responsabilități a eroului aflat singur în fața destinului, obligat în fiecare clipă să opteze. Păstrat în momentul său istoric, dar proiectat în același timp pe fundalul mai vast al condiției umane, Doja devine în acest fel eroul unei tragedii care depășește semnificațiile aparente ale datului documentar.

Cam acestea despre poem. Cît despre autor, cred că de o prezentare specială nu e nevoie; poetul există prin poezia sa, care vorbește singură. Aceasta cu atât mai mult în cazul lui Székely János, poet cu totul remarcabil din generația de mijloc, trăind la Tîrgu Mureș, traducător — printre altele — din Beniuc, cunoscut deja cititorilor români prin culegerea Turnul tăcerii, editată de Minerva în 1973.

Am convingerea că și poemul Doja, prezentat în traducerea cursivă și sobră a lui Andrei Fischhof, se va bucura de aceeași bună primire. Prin Doja, cititorului i se deschide în față o pagină de aspră măreție din trecutul nostru, scrisă împreună de români și maghiari cu sîngele credinței în libertate.

IOANICHIE OLTEANU

Un chip de om văd undeva în mine,
Mă urmărește pe câmpii și-n vis.
Frumos de-atîta sete de dreptate,
Îl simt, bărbos, sub ochiul meu închis.

Străbunul meu s-a încropit în trupu-mi
Și pînă mor umbră-mi va fi pe drum.
De lîngă Belgrad pînă-n Timișoara
Se zbate, tace, gîndurile-l scurm'.

El tace. Dinții-n buze-nfipți, durere.
Dar tace. Grăitoare-a sa tăcere!
Eu o ascult și-n versuri am s-o strîng.

Toate acestea poate-i sînt străine,
Sau poate le-a gîndit altfel ca mine,
Dar eu așa le-aud, le simt — și-l plîng.

DUELUL

„Cine-i acesta?
Cine-i acest om oare?

Un turc — o știu. Un bei — aflat-am încă.
Vestit mînuitor de spadă, adesea
El singur hotărînd destinul luptei
'Nainte de a fi-nceput aceasta —
Căci lupta-i hotărîtă-n începuturi.

E semnul el, a ce va fi să vină,
Spăimîntător și crud, de toți temut.

Mai mult decît un ins, e un simbol.

Păstrat, păzit pe cea mai 'naltă treaptă,
E scos 'naintea aprigelor lupte
Să întărite spade-ncruciate,
Izbînda lui alte izbînzi să nască
Pentru aprinse oști de ieniceri.

Sămînță-a morții! Gîde nesătul!
Cai minunați, veșminte, vinuri,
Hangere încrustate și dueluri —
Iubindu-le pe toate, e iubit,
Dorit, la rîndu-i, parcă-anume, veșnic.

Un fără de cusur neisprăvit, deci,
Destul de copt de-acum, știind că lupta
Purtată fără crez, gonit de frică,
E-ngrozitor de greu s-o mai câștigi.

Astea se spun, le-am auzit, le știu.

Dar cine-o fi el, singur doar cu sine,
Privit adînc în sufletu-i ascuns?
Ce soi de-instinct fîntîna-n piept i-o umple,
Ce oarbă-ncredere de sine-l roade
Cînd vede doar izbînda-n orice luptă,
'Nainte chiar de-a se-arunca în ea,
Uitînd uriașul risc crescut ca umbra,
Din umiliri, înfrîngeri și rușine?

Căci șansa, vai, și riscul stau alături
În astă lume îmbrăcată-n zale.
Din fapta noastră, precum dintr-un ou,
La fel pot apărea și șerpi și păsări...

Iar căpetenia mereu este-n primejdii
Cu-ncrederea cu care îl cinstiră,
Izbînda-i doar un fir de apă vie,
Înfrîngerea, -nmiită stricăciune.

Eu, Gheorghe Doja, de-oi lupta vreodată,
Și pier, sau ies învingător, acestea
Vor fi numai isprăvile lui Doja.
Cînd pierе el — un mit duce cu dînsul.
Cînd pierе el — o lume-și pierde crezul.

Cum poate om să ia asupra-și lupta
De care soarta altora atîrnă?

Astfel de luptă vrea el. Cine este?

Cine-i și-n taină el ce vrea, ce crede,
Cînd pentru-a doua oară astăzi, iată,
Aleargă-n fața steagurilor noastre
Și-nvîrte iataganul, cu sudalme,
Dar nu-i bărbat aici să-i țină piept?

Ce bucurie plină de beție
Și ce mîndrie îi e dată-acum,
Cînd în a noastră tabără nu-i nimeni
Demn să-și măsoare forțele cu el!

De el mi-e teamă și-l invidiez.

Și vine. Iar. În ochii lui de rîs
Săgețile-ndărătniciei ard.
Teamă mi-e că n-aș ști să-i rabd privirea
Și ochii în pămînt i-aș coborî.

E tot o provocare, îngîmfare,
Jignire și-umilire. E mai rău
Decît o palmă ce-a căzut pe-obraz.

La toată urma el are dreptate.
Căci dacă are adversar, lovește
Sau piere. Dar norocu-i e să n-aibă
Și-atunci cu-atît mai mare e izbînda.

Mai mare, mai ațîțătoare-izbîndă
Ce-n piept le toarnă lor mai mult elan,
Pe noi acest elan ne umilește,
Izbîndă zgomotoasă, ca un vaiet

Că-n toată-această oaste nu se află
Viteaz ghiaur să lupte cu osmanul.

Ruşine!
Ruşine fără mila, semn din ceruri.
Cît mai rezistă oare ţara-n care
Nimeni nu simte-n piept pornirea dreaptă
De-a frînge teama unui trup pribeag
Şi de-a muri, ca preţ al izbăvirii
Celorlalţi fraţi, de-o luptă dusă-n teamă,
De-o luptă fără crezul în izbîndă,
Pierdută luptă încă-n primul ceas?!

Norod fricos! Ce putredă e ţara!

Cine-l înfruntă, oameni buni, în luptă?

Cine-l înfruntă? Nimeni. Veşnic nimeni.
Se plimbă iar în faţa noastră, iată,
Călare, -nveşmîntat în faima-i sumbră
Ce ca o za îi apără azi trupul.
Iar noi, cei patru mii de curajoşi,
Ne-ascundem ochii, opt mii, în pămînt,
Răbdăm curajul să ni-l sfărme turcul,
Răbdăm în faţă să ne scuipe, cîini
Să ne numească.

Belgradu-i pierdut.

Acum sau mai tîrziu, dar e pierdut.

Speranţe nu-s, nu e cu noi Bărbatul
Care să moară pentru-al ţării zid.
Speranţe nu-s, au amuţit în noi
Străbune glasuri, sfintele-adevăruri

Că nu e sînge de ostaş zadarnic
Pentru cetate; că pierim, pierim
Cînd gîndul nostru doar la noi se-opreşte.

Iubim prea mult fiinţa noastră:
Cetatea zidu-şi pierde, Ţara trupul.

Dar, Gheorghe Doja, tu cum te mai simţi?
Cum ți se par, privindu-le, acestea?
Ce simţi, laş printre laşi, fricos
înconjurat de şobolani ca tine?
Ţie ți-e dat să înţelegi mai bine
Chiar decît ceilalţi, recunoaşte dar:
Dispare tot ce e al tuturoră,
Cînd un popor cu gîndu-i doar la sine.

Şi tu, acum, la tine îţi porţi gîndul.

Ei, fiu al neamului în decădere,
Ce faci cînd vine, cînd te va zări,
Cînd te-o privi acest turc blestemat,
Dacă el totuşi te va nimeri,
Sălbatica-i privire de-ţi plesneşte
Obrazul într-o doară, ce-ai să faci?

Prietene, văd, îţi fereşti iar ochii,
Ruşinea-n gîndul tău cum se strecoară,
La fel ca alţii ce, gîndind ca tine,
Nu vor să-nceapă-acest duel cu turcul,
Tu te lipeşti, cu teama ta, de glie.

Nu, asta nu. Dacă mă vede, nu rabd.
Nu, asta, nu. De m-o privi, lovesc.

Poate, chiar sigur, el mă va ucide,
În câmpul ăsta pulbere se face
Viața mea sortită altor țeluri.
Dar nu mă tem, căci altă cale nu e.
Astfel măcar nu-s pedepsit să văd
Căzînd Cetatea, Țara care piere,
Această țară fără de Bărbați.

Ce soartă-i asta și ce zi de mîine,
Să-mbătrînesc în oastea care-ntr-una,
Pentru vecie, îndărăt se trage?

În oastea asta căile-mi, prea scurte,
Spre moarte duc doar, moarte de erou.

Și dacă asta-i singura scăpare:
De ce doar a l t ă d a t ' și nu a c u m ?

Nu: Doamne, fă-l să nu privească-ncoace,
Privirea-ne cu-a lui să nu se rupă,
Dar dacă totuși mă privește, nu rabd.

Și iată-l. Vine. Pentru-a treia oară.
Măsoară iarăși câmpul dintre noi,
Cum trece, capete se-upleacă, mute.
Dar dacă, Doamne, tot mă va privi?
Și vine...

Mă privește. Hai, hai, vino,
Hai, turcule, să terminăm degrabă,
Hai, taie-mă, osmanule bun, iată,
Un singur om se află-aici, hai, vino.
Un singur om în oastea moleșită,
Un om cu gîndul la Cetate.

Haidem.

Sari, șargule. La dreapta, iar apoi

Doar înainte. Sabie, să vîjîi.
Strălucitoare nu-i ca cea din dreapta-i,
Dar potrivită faptei și curată.
Odat' să vîjîi. Turcule, spre mine
Cu ochii tăi de rîs acum privește,
Căci vreau din strălucirea lor să aflu
Ce gînduri ai și cine ești. Privește.

Întoarce-te, o, turcule, atacă,
Atacă-mă cum fac și eu, căci, află,
Oricît ai fi de tare, nu-mi vînd pielea
Atît de ieftin cum credeai. Lovește.

Întoarce-te. Frumos. Ce falnic ești!
Acum, 'nainte. Apleacă-te în șa,
Apasă pintenii.

Așa.

Păzea!

Lipește-ți brațul strîns de șold, căci altfel
Cu iatagan cu tot ți-l tai din umăr.

Sari, șargule. Ei, cine intră-n luptă?
De pierde el, o oaste crezu-și pierde.

Zbori, șargule. Ei, vere, nu-ți întinde
Prea lungul braț cu iataganul tău,
Căci te trădează: să mă spinteci vrei
(Și, frățioare, ți-l mai și retez).

Cum sare armăsarul-i, însuși turcul
Se face ghem în șaua strînsă bine,
Precum o vatră-aprinsă-i este trupul,
Cu jarul din priviri strălucitor.

Dar brațul îi atîrnă încă, leneș.
De trup departe-l ține.

Nu-nțeleg.

Nu înțeleg și nici nu-mi vine-a crede
Să mi se dea, chiar el, atît de-ușor

De-l prind așa, de va rămîne-așa,
De nu și-l trage-acum, în clipa asta,
Îlcolesc pe stînga, doar atît,
Ca el să nu m-ajungă, și-am să tai
Acest braț avîntat prea înainte.

Și nu și-l trage.

Turc nendemînic!

Deci ăsta-i planul. Calule, -ntr-o parte!
Sari într-o parte, pînă unde poți.
Acum izbește, Doja, mult mai tare
Decît un om poate izbi. Așa.
Parcă spre dreapta lunecă tăișul,
În os tăie, nu doar în zale. Nu cred,
Nici dacă văd, că poate el răbda.
Sari, șargule.

Așa e: n-a răbdat,
Acum alunecă din șa. Cît sînge!
Înroșu fluviu i se-neacă trupul.
Dar brațul?

Turcule, unde ți-e brațul?
Unde? Doar ți-am spus: păzește-l bine!

Isuse, i l-am retezat din umăr!

Se zbate-n praf, precum o labă smulsă
A unui hîd paing. Mai strînge-n pumn
Tăișul ce în vintre vru să-mi intre.

Isuse, i l-am retezat din umăr!

N-am vrut astfel, n-am vrut atît de bine,
Atît de fără greș n-am vrut să dau,
N-am vrut atît de măiestrit să fie.
De-a fost să iasă-astfel — e bine-așa.

Minute sînt abia de la-nfruntare
Și se destramă, se retrage turcul.

Cetatea zidu-și pierde, Țara trupul?

Nu: cît mai are încă un oștean
Cetatea stă și Țara va rămîne.

CĂPETENIA

Căpetenie! Căpetenie!
Cine e căpetenia? Eu sînt.
Cine sînt eu? Sînt căpetenia.

De zece ori îmi crește răsuflarea,
De zece ori atîta sînge simt
Prin inimă și-ntrega mea ființă
De zece ori puternică se face,
Doar pentru că-s în frunte.
E rușine
Că mă înec de-această bucurie?

Căpetenie, căpetenie!
Ce-nseamnă asta? Frunte gînditoare
A unei oști ce-așteaptă s-o îndrumi,
A unei țări cu viitoru-n față,
Voința care tainic se adună
Din sutele de mii de trupuri, doar
Într-unul singur, cel ales în frunte,
Urmărit de toți, spre țelul tuturor.

Iar eu să fiu alesu-acestor toate?

Destin de care-al altora depinde,
Destin simbolizînd pentru o lume

Întreaga soartă a unui popor.
Și soarta mea să fie soarta țării?

Destinul meu să fie deci acesta?

Mărunta soartă a lui Gheorghe Doja
Să fi crescut deodată-atît de mare,
De gravă, importantă pentru toți?

Dar cum? Și ce-am făcut eu pentru asta?

Cine-am fost eu? Tăcut fiu de secui,
Copil morocănos dintr-un norod
De mii de ori furat și înșelat;
Un sărăntoc ce-n lipsă de-altă cale,
Ca-atîția alții, se făcu soldat;
Viteaz fără de nume și renume,
Ofițeraș în oastea dinspre sud,
Un ins, un oarecare printre mulți,
Ce n-a răbdat, ce n-a putut răbda
Rușinea provocării să ne ardă
Și-avu prilejul să lovească-o dată
Năprasnic, în dușmanul lui temut.

Numai atît, într-un destin să-l schimbe?
Să creadă despre el, doar pentru asta,
Că soarta unei țări de el depinde?

Privind adînc în gîndurile mele,
Eu recunosc în fața mea, acum,
Că nu am meritat această cinste,
Că din greșeală-ajuns-am să-i conduc.

Dar mai adînc, mai tainic, îmi dau seama
Și recunosc că eu, că totuși eu
Sînt demn pentru această datorie.

Căci fu o clipă doar, hotărîtoare,
Primejduind Cetatea, însă nimeni
N-a vrut să-și riște viața pentru ea,
Doar eu.

Și-astfel, greșeala, ca o spaimă,
Ce căpetenie m-a uns pe mine,
A fost un glas și-o cale a dreptății.

Întortocheate-s căile dreptății!

Și cum a fost, ce întîmplare oare
Că tainic degetul cătînd în jur
Îndelungat, mă arătă pe mine?
Sînt îngrozit: a cui mînă să fie?

A lui Bakócz?* Desigur, doar a lui e.
Deși nici el, sînt sigur, n-a făcut-o
Convins măcar o dată-n viața asta
Că eu sînt, dintre toți, mai potrivit.
A vrut vrăjmașii să și-i umilească.
Prin mine, căpetenie făcută,
Să-și poată-asigura apoi voința
Și influența peste-ntreaga-armată.

Sau regele Ulászló e? Desigur,
El m-a numit. Dar sfat de i s-ar fi dat
Pe altul el să îl aleagă-n frunte,
Pe-acela-n locul meu l-ar fi ales.

* Bakócz Tamás (1442—1521) — arhiepiscop, cardinal, originar dintr-o familie de iobagi. În 1514 a proclamat, cu asentimentul Papei, cruciada antiotomană.

Sau e mîna magnaților? A celor
Înegoismul lor pierduți, sătui,
Puternici în nimicnicia lor,
Ce ne-au stricat mai mult decît sultanul?
A lor e mîna? Sigur, e a lor.
Dar cine spune că le sînt alesul
Din rațiune, fără interese?
Că-s potrivit, nici unul nu o crede!
Căci fiecare rangul vru să-l aibă,
Dar m-au votat pe mine pîn' la urmă,
Ca altu-n locul lor să nu-l ajungă.

Atîtea calcule meschine oare,
Atîta egoism și lașitate,
Atîta răutate conștientă
Cum pot la-alegere-nțeleaptă duce?

Căci mult n-a fost să vrea ei cîntea asta
S-o dea cuiva — cel mai nepotrivit!
Se poate oare ca tocmai în ăst fel
Să ne găsim, într-un tumult, menirea?

Se poate ca din sute de minciuni
Să crească-nalt un trunchi de adevăr?

Înfiorat sînt: cine m-a ales?
În mîna fiecăruia cine se-ascunde?
Cine, văzîndu-mă, m-a arătat?

O întrebare fără de răspuns.
Ea în nesiguranță te aruncă,
E greu să crezi despre acești fățarnici
Că au ales din toți pe cel mai bun,

Mai bun? Da: piedica aceasta este.
Eu știu: departe m-am ținut de intrigi,
Și-ntrecerea-ncepu atunci, îndată.
Dar sînt oare și cel mai potrivit?

Îmi amintesc de-un cîntec de iobagi,
Un cîntec dezvățat, pe care-odată,
L-am auzit pe lîngă Vidin, parcă.

Despre tîlhari, vreo șaptezeci și șapte,
Ce, fără căpetenie, ajuns-au
Săraci, lipsiți pînă și de izmene.
Atunci, dintre ai lor, un comandant
Au vrut s-aleagă: Și va fi acela,
Care va ști să sară cel mai sus.

(Ca basm e bun, dar groaznic ar fi-n faptă,
Se știe: cel mai bun la săritură
Nu e făcut s-ajungă comandant.)

Și-ntrecerea-ncepu atunci, îndată.
Să nu dărîme lancea sus ținută
Nu reușiră; unul singur însă
Sări fără s-o mai atingă-n zbor.
Dar în dorința aprigă s-ajungă
A tuturor căpetenie, acesta
Se schilodi în saltul spre mărire.

Frumos basm. Toate sînt cuprinse-adînc.
Ce înțelepte-s cîntecele-acestea!

Și, dacă nu mă-nșel, ne zice basmul
Că altfel de virtuți se cer anume
În bătălia pentru-un loc de frunte,

Decît pentru a şti cum se conduce
Şi-astfel cînd căpetenie ajungi,
Ai dovedit făţiş, fără-ndoială,
Că nu eşti, nicidecum, cel potrivit.

Dar cîntecul ne spune şi mai multe!
Parcă arată tabăra în care
O luptă pentru-un rol de frunte face
Nedemn viteazul ca să-l mai primească.

Fie şi-aşa. Acum ce să mai fac?
Să mă dau la o parte, să renunţ?
Să recunosc cît sînt de mult prea mic?
Că-i prea modest destinul meu să fie
Destin al tuturor care mă vor?

Şi să poftesc pe vreun boier în locu-mi,
Care-şi întunecă şi-şi fură neamul,
În timp ce el se-ngraşă peste oase?

Să pierd acest prilej, poate din urmă,
De-a izgoni oştirea otomană
Şi de-a-i frîna avîntul?

Niciodată!

E drept că idealul comandant
Nu ce ştiu eu ar trebui să ştie
(El trebui să conducă oşti, s-adune,
Iar eu rărnîn de-a pururi un soldat),
Dar încă nu am decăzut în lupta
Pe care-ar duce-o pentru-aceeaşi treaptă
Acela ce-ar fi fost în locul meu.

Aş renunţa fără de şovăire,
M-aş duce, dacă aş vedea aici
Pe cineva şi demn, şi potrivit.
Dar nu-l văd pe acela.

Deci rămîn.

Şi-acum, spre Rákos! M-am gândit eu mult,
Prea mult pentru un comandant de oşti.
Otravă-i meditarea pentru faptă,
Şi-acum, aici, e locul faptei doar.

Spre Rákos dar! Iobagi cincizeci de mii
Înoastea cruciată-s adunaţi,
Încă-s iobagi doar. Cîtă trudă, gânduri,
Pîn-or ajunge oameni şi soldaţi!

Din rob, om liber trebuie să fac!

Va trebui să-i fac să înţeleagă
Că soarta ţării doar de ei depinde,
Că soarta Europei pot s-o schimbe.
Şi, dacă teama nu-i va da în lături,
Întreaga lume altă faţă-mbracă.

Dar cine ştie de-l interesează
O altă soartă decît soarta lor?

Acum, greşeli nu trebuie să fac.

De-ar fi să fiu cu mine însumi sincer
În tot ce-aş vrea să fac, aşa cum sînt
În ochii celor ce s-au adunat,

Aș zice:

Nu așa, de parcă tocmai
Al crucii și al clerului destin
Ar fi durerea noastră, să pășim.
Nu ei sînt curajoșii cavaleri
Cu zale aurii de cruciați,
Ce au luptat pentru Ierusalim!
Aceștia-s robi și zdrențuiți; totuna-i
De-i Cruce chinul ori e Semilună.

Dar nici măcar că nu s-au adunat
Văzînd în cruciadă o scăpare
Sau vreun folos pentru această țară.
(Căci, aparent, luptăm pentru credință,
Înfapt — de turci să mîntuim o țară,
Pe care-a dezmembrat-o nobilimea
Și-a cărei izbăvire-i doar norodul.)

Dar nici atît nu i-a adus la Rákos.
Iobagi sînt ei: înfomețați, mizeri,
Slăbiți — de țară lor nici că le pasă!

De ce-au venit atunci din patru zări,
Ce i-a-ndemnat din colțurile țării?
De ce-au venit români, alții-n credință,
Și sîrbi, ba și croați? De ce-au venit
Lăsîndu-și cîmpurile lor știute,
Și vetrele, îndată ce-au putut?
De ce-au ales aici lupta și moartea?

Răspunsu-i un cuvînt, doar unul singur:
E libertatea.

Au venit sătui
De viața preafrumoasă de iobagi
Și-aici li s-a promis că vor fi liberi.

Aşa, deci. Pentru asta-s ei aici.
Iar eu sînt căpetenia oştirii!

Grozavă căpetenie şi oaste!

Şi totuşi ei sînt cei uniţi sub arme,
Orice motiv ar fi, destinul lor
E-acelaşi cu durerea-ntregii ţări,
Sînt ei ce soarta-le mi-o-ncredinţează,
Eu, bucuros, pe-a mea lor le-o întind.

Că-n lupta lor pentru o libertate
Pretext e crucea şi-a lor ţară? Poate.
Dar dacă ţara şi credinţa scapă
Prin libertatea lor — s-o facă astfel!
Sînt trei acum ale lor ţeluri sfînte,
Dă, Doamne, binecuvîntarea ta,
Să se-mplinească toate.

Deci — spre Rákos!

ÎNTÎIUL INTERMEZZO

Isuse, asta ce-o mai fi?
Cadavru. Nici nu s-a răcit.
O, Doamne! Ce-ai făcut, bătrîne,
S-ajungi atât de ciopîrțit?

Ce drumuri strîmbe ai bătut
Și care-a fost al tău păcat
Că-astfel călcîiul ți l-au smuls
Și pulpele ți le-au sfărmat?

Cine te-a pîrjolit, bătrîne,
Ca pe un porc, arzîndu-ți barba?
Cu căpățîna-n ce ai dat
Că ți-a crăpat-o-n două barda?

Ce-ascunde buza-ți sfîșiată?
Ce rînjet sau ce strîmbătură?
Ai unghii rupte pînă-n carne —
Ce-ai sfîșiat cu-atîta ură?

Ce-ai înghițit, bătrîn flămînd,
Ce ai găsit de-nfulecat
Că burta ți-au tăiat, să dea
De prețiosul dumicat?

Și ochii, Doamne, ți i-au scos!
Ei ce-au văzut, ce taină mare?
Ce grozăvie și ce chin.
Dar, omule, cine-ai fost oare?

...Da, mi-amintesc acum, desigur.
Ești tatăl lui Mitruși și, iacă,
Aseară-n tabăra-mi venit-ai.
(Ce minte scurtă am, ce seacă!)

Ai fost adus să-ți văd eu chipul
Și-acum privesc uimit de groază,
Deși-s ostaș bătrîn și ochii-mi
Destui morți au putut să vază.

Ca tine, nu. Niciicînd. Nu au
Nici iataganele păgîne
Curaj s-o facă! Tu mă iartă,
Știu ce-ai păcătuț, bătrîne!

E fapta ta: fără crîcnire
La jug ai tras pînă la moarte,
Stăpînului tău cu credință
Slujit-ai, rob uitînd de toate.

E fapta ta: prinosul trudei
Ți l-au luat stăpînii tăi,
Tu te-ai hrănit din sărăcie
Și ai crescut patru flăcăi.

Cînd mă urmă fiul cel mare
În lupta pentru-un crez și-o țară,
Ca răzbunare și pedeapsă,
Ca altul să nu mai apară,

Ca răzbunare și pedeapsă
Și ceilalți ca să ia aminte,
Cei care, părăsind moșia,
Spre tabăra-mi vin, trup și minte,

Acum, când fiul tău fugit-a,
Cum n-a găsit altă ocară,
Mărinimos stăpînul spuse:
În loc de fiu, tatăl să piară!

O, grozăvie, grozăvie.
Ești ca o cîrpă sfîșiată!
O, grozăvie, grozăvie:
Parcă întreg n-ai fost vreodată!

O, grozăvie, grozăvie.
Dușmanul crud ca ei n-ar fi.
Ne mușcă, sfîșie, ne taie,
Dar cîinii-i vom mușca-ntr-o zi!

RĂSCULATUL

— Sfinția ta, eu ce-aș putea să spun?
De-am înțeles frumoasa-ți latinească,
M-ai căutat să-mi spui că-mi vei retrage
Titula mea de comandant de oști,
Să-mi spui: Acum, „în noaptea asta chiar“
Să-mprăști oastea mea spre patru vânturi.
Sau nu-i așa?

—.....

— Sfinția ta aflat-a
(Darcum să nu, cînd la ceremonia
Ungerii mele însuși ai slujit),
Aflat-ai deci, părinte, c-am jurat
Pe cer și-n jurămîntul meu am spus
Că n-oi lăsa pe nimeni să m-atingă,
Că oastea n-oi împrăștia-o-n patru vânturi,
Ba, de se cere, am s-o țin cu sila
Pînă-și va împlini toată menirea?

—.....

Că nu sfinția ta a hotărât?
Ești glasul nobilimii și-al Coroanei?
Am bănuț, stimatul meu episcop.
M-aș fi mirat să vii singur la mine
Cu astfel de propuneri, preacinstite!

—.....

— Nu voi să te jignesc, te rog, mă iartă,
Solie ești doar și-ntrebarea-i gravă.
Răspuns, zici, trebuie să duci la Buda.
Cum să-nțeleg? Mai marii noștri, oare,
Din sala tronului, nici nu sînt siguri
Că Gheorghe Doja, la dorința lor,
Își va călca-n picioare jurămîntul?
—.....

— Am priceput. Le-o fi trecut prin cap
Și grozăvia că-s un îndărătnic.
Îmi pare rău. De-acum m-așteaptă numai
Blestemul ecumenic, anatema?
Păcat, păcat, păcat și-mi pare rău.

Acum te rog să-mi spui, sfinția ta,
(Ești mai umblat ca mine-n aste treburi),
Ce să-mi atîrn de gît și ce s-aleg:
Blestem ceresc — de-mi calc eu jurămîntul,
Sau anatema — dacă nu o fac?
—.....

— Tu mă dezlegi? Atunci, sînt liniștit!
Mă ocrotești de furia cerească!
—.....

— Nu-mi bat eu joc, să mă ferească sfîntul,
Cu tine cine-ar îndrăzni s-o facă?
Însă răspunsul... Uite ce-i, eu cred
Că-n joc e-o cauză mult prea-mportantă
Și gravă, cu urmări atît de mari,
Încît mînat doar de mînie nu pot
Să hotărăsc. Mă lasă dar să judec.

Părinte, prizonier ești pentru-o oră,
Mă voi decide.

Poți să pleci apoi.
*

Așa. Deschisă ură-i vrajba surdă
Dintre putere și popor, acum.

Mă așteptam la asta, dar mă doare
Că eu judecătorul lor sînt pus.

Altfel voiam. Toți în aceeași luptă,
Pentru aceeași țară și-un dușman
Fu țelul meu. Dar, cum sfîrșit e totul,
Eu trebuie s-aleg. Ce-ar fi să fac?

Dacă-i ascult, deodată se dărîmă,
De mîna mea, tot ce am ridicat.

Mulțimea adunată, azi o oaste
Călită și-n putere, s-o destram.

Și fiii credincioși, ce sînt azi liberi,
Gonindu-i îndărăt, să-i fac iar robi.

Și glia pe care aș fi salvat-o,
Pradă s-o las celor ce vor s-o ia.

De ce? Să nu se strice rînduiala
De sfîntă feudă a lumii noastre,

Să nu știrbim puterea celor mari,
Război în sînul țării să n-avem.

Dar mai tîrziu?

Trăi-vom mai departe,
De azi pe mîine, vom trudi-naainte,
Vom trage iar de-acum de-o viață care
S-a dovedit demult a fi un chin,
O viață ce nu merită trăită.

Căci viață e, cînd pentru-un pumn de lepre
Puterea, visele noastre-s o joacă,
Făcînd tot ceea ce aceștia vor
Și nici un pas ce nouă ne-ar plăcea?

...Cînd noi, cu spada, bîta și trădarea,
Noi pentru noi să ne-aplecăm spinarea,
Puterea ce-mpotrivă-ne va crește,
Puterea ce ne-apasă — s-o susținem?

Flămînzi noi să luptăm și să trudim
Ca ei, acei sătui, să lenevească
Și, după cum li-i vrerea, să ne bată
Sau capul să ni-l pierdem — viață-i asta?

...Să-i preamărim mereu, căci e o jignire,
Revoltă chiar, oftatul ce ne scapă
(E împotriva rînduiei lumii
Și-a-nvățăturii lui Cristos). Revoltă,

De forță sugrumată. Viață-i asta?

...E viață, când nici să plîngi nu ai voie,
Nici să icnești, nici blestema n-ai drept,
Te-arată toți: nemernicul eretic,
Și rug bisericesc sub tine-aprind?

Nu, nu e viață! Iadul e acesta!

Acum, n-a trebuit să-mi frîng mînia
Cea dreaptă-n fața-acestui hoț bătrîn,
Sudalmele să mi le-nghit în fața
Sfințitelor odăjdii, doar pentru că
El e boier — când eu conduc o oaste?!

Un iad, un iad e, iadul e acesta!

Astfel ne umilim, diformi și trudnici,
Schilozi în suflet, noi, ce domni sîntem,
Astfel ne seacă forțele și vrerea
De a schimba această lume fadă
Și de a ne schimba și noi, cu dînsa.
Și se destramă...

Stai, cum pot să-mi vină
În minte astea? Doar un pas, și-mi pierd
La urmă propriile-mi argumente!

Într-uncuvînt, trăi-vom mai departe,
De azi pe mîine, vom trudi-nainte,
Dacă renunț și-armata o destram.

Mai rău va fi, căci turcul e aproape,
Va năvăli și ne-o goni osmanul!
Ne va-njuga, cetăți el va distruge,
Prăda-va tot ce încă-a mai rămas.

Căci nu e cum și nu e pildă încă
Boierii noștri lui să-i țină piept.
Dușman înfrînt de-o oaste boierească
De la Matei Corvinul n-a mai fost.

Victoria ei nu pot s-o cunoască,
Neadmițînd comanda peste dînșii,
Văzînd doar propriile interese.

Victoria ei nu pot s-o cunoască:
Norodul ei îl storc pîn' la revoltă;
Smintit ar fi acela să-i susțină.

E limpede: eu, destrămîndu-mi oastea
Iobagilor, închid orice speranță
Pentru dreptatea vrută de popor
Și-mping întreagă-această țară-n calea
Pierzaniei.

Armata deci o țin.

Dacă n-o fac, sări-vor toți ca lupii,
Blestemul crucii mi-l așază-n cîrcă.
Război civil va izbucni îndată.

Oricum va fi, un iad e.

Ce să fac?

Să fac? De ce această amăgire?!
Parcă ceva de mine ar depinde!
Parcă-ăș putea să fac! Parcă vreunul
Oastea iobagă cea cu arma-n mîină,
Ar ști s-o-mprăștie, odată strînsă!

Nicicînd! Cît are ce să mai răzbune
Și nu-i bătută sau nu-i liniștită,
Nici Dumnezeu s-o-mprăștie nu poate.

Porunca-i deci de neîndeplinit.

Mă roade însă mai mult întrebarea:
Cu mine și cu o oaste ce-o să fie?

Eu, comandant, s-o duc pînă la țel?
Sau să privesc pieirea fără noimă,
Alături stînd, retras din fruntea ei?

Și cum de mine doar atît depinde:
Să lupte oastea sau să pustiască,
Nici nu-i prea grea, prea gravă întrebarea.

Haidem! Doar lupta poate naște roade,
Nu pustiirea. Dacă vom învinge,
Trăim, iar de vom fi înfrînți, pieri-vom.

Nu-i nici un risc, căci de mă dau deoparte
Și las cum vor ei, noi tot vom muri.

O cale de ieșire, o nădejde-i
În pustiire: să zdrobim domneasca
Orînduire și să ridicăm,
Pe alte temelii, republica.

Aleg ăst drum.
Altceva nu ajută.

Dar eu? O, Doamne, ce va fi cu mine?
Mă fac eretic, răsculat, nemernic,
Căpetenie de iobagi — dar dacă
Stau să gîndesc, am fost și pînă-acuma.

Cum de-am ajuns să fiu ce sînt? Eu nu știu.

Căpetenie de iobagi! Pe nesimțite,
Veni ca de la sine titlu-acesta:
Nu-l căutam, ci el m-a vrut pe mine.

Destin îmi e. Și de-i așa, -l primesc.

De cînd mă știu eu i-am disprețuit
Pe lașii ce, știindu-și bine rostul,
Se zbat și se răscoală împotriva-i.

E demn acela numai ce, aflîndu-și
Unica soartă, pentru el din toate,
(Care-i a lui și-a altcuiva nu este),
S-o-ntîmpine și s-o primească-aleargă.

Acum îl știi și l-ai primit cum este,
De el depinde firea-ntregii țări:

Păzește-ți dar destinul, Gheorghe Doja!

*

— Da, monseniore, poți veni, poftește.
Să știi, am cîntărit în mine multe,
Dar ușurează-mi judecata: spune-mi,
Sfinția ta, destăinuie-mi secretul:

Oare de ce, după credința ta,
De ce, să-mi spui, te rog, astă mulțime
Atît de greu, cu chinuri adunată,
Din care în sfîrșit făcut-am oaste,
Deodată o trimiteți iar la sapă?

—.....

— Pentru incendiu e de vină gloata.
Pretext nu vreau; tu cauza mi-o spune.

—.....

— Pricep. Așa crezusem și eu însumi.
Vouă, mai marii țării, nu vă place
Moșia că rămîne fără oameni,
Că obositului flămînd de rînd
Nu-i pasă nici de truda pentru dijmă
(Și nici de-ai lor urmași nu le mai pasă).
Poporul e-narmat, și nu vă place,
Căci cine știe ce-ar putea să facă,
În loc să-ndoape trîntorii din voi!
Pricep. Așa crezusem și eu însumi.
Mai bine piară țara decît dijma,
Căci voi din ea trăiți, nu, preasfințite?
Cîtă oroare! Trădători de țară!
O spun deschis: cît v-ați împotrivit
Voi, mari boieri, acestei cruciade,
De asta ați făcut-o. De-asta-acum
Pe Bakócz și pe papă-l înfrunțați,
De asta-mpiedicați cum știți mulțimea
Iobagilor să vină (și o faceți
Cu-atîta ură și sălbăticie
Că păru-n cap măciucă mi se face).
De asta vă grăbiți și-acum să smulgeți
Din mîna noastră sabia, de asta
Ne-amenințați, zvîrlindu-ne-anatema.

Le faceți toate doar pentru putere
Și pentru sfântul vostru privilegiu.

Ca sluga să rămână pururi slugă,
Stăpînul să rămână-n veci stăpîn.

Dar toate v-au ieșit pe dos, părinte.
Eu nu m-ascund și nu mă tîrguiesc.

Grăbește-te la domnii tăi din Buda
Și spune-le: poporu-i răsculat!
(Mai spune-le din parte-mi tot ce-ți vine,
Blestem, jigniri, pe drum ce poți scorni).

Și-acum, să pleci!

Hai, cară-te, lichea!

CUVÎNTARE ÎN PIAȚA DIN CEGLÉD

— din cronica lui Brutus János Mihály —

Oameni buni!

S-au abătut necazurile asupra voastră cu duiumul, fără de număr sînt chinurile voastre. Cauza acestora nu-i atît cruzimea stăpînilor, cît mai ales răbdarea voastră. Ați fost sortiți ca numai Moartea să pună capăt acestor nenorociri, iar voi s-o-ntîmpinați ca pe o izbăvire. Acum însă, cu voia lui Dumnezeu, s-a întors roata. S-a ivit în sfîrșit prilejul să vă smulgeți din ghearele nobilimii. A venit în sfîrșit vremea să vă atingeți țelurile, să vă răzbunați pe călăii voștri.

Eu știu că aveți încredere în mine, cel care se îngrijește de soarta voastră. Dar nu cred că vă va convinge cuvîntul meu mai mult decît propria voastră mizerie. (De-aș crede astfel, aș recunoaște îndată, în fața voastră și a mea, că-n lume nu este altul mai nătîng ca mine.) Nevoile și foamea, murdăria, dovezi sînt pentru toți că sînteți robi; și slabe trupurile voastre, obrajii palizi și căzuți acuză oriunde-ați umbla, chiar dacă voi tăceți.

Da, destinul și-a făcut de cap cu voi! Sub poverile voastre, voi doriți ceea ce orice ființă, prin firea sa și din instinct, cu teamă privește: moartea. Mă uit la fețele voastre palide și chinuite de slăbiciune, frunțile brăzdate de gînduri, chipurile uscate de foame și de sete, pielea pînă la oase străvezie și mă-ntreb: se poate ascunde în aceste chinuite trupuri o putere ce în luptă să reziste? Dar nădejtile mele sînt hrănite de curajul vostru de pînă acum.

Sînt destule motive să ne urîm stăpîinii, dar mai ales pentru că v-au umilit, făcîndu-vă robi ai plăcerilor lor, robi ai celei mai mari plăceri pe care și-au descoperit-o acum, tîrîndu-vă trupurile pe scaunele de tortură, fără să vă dea prilejul de a vă dovedi vitejia de la înaintași moștenită. Astfel acești nemernici, bravi în ochii lor, au sugrumat mărirea și puterea sufletească înăscută a națiunii. Ei au desigur un singur gînd: să strălucească prin murdăria în care v-au silit să stați, să se îngrașe cu fructele amarei voastre trude, să-și ducă traiul fără de griji, sătui la ospete

împărătești, beți, pierduți în visare și în fast. Așa trăiesc ei, ca mai mare să vă fie durerea văzîndu-vă cît sînteți de uscați.

Dar nu numai cu voi se poartă ei așa; se-mpotrivesc și celei care ne-a creat pe toți: natura. Porunca naturii nu-i ca bogățiile ei să fie împărțite cu pătînire! Voi, oameni buni, v-ați născut într-o țară bogată nu numai în grîne, ci plină și de metale, de aur și argint și de toate cele trebuincioase ca să trăim îmbelșugați și cu învățătură. Și totuși, unii ajung cu trudă amară la ceea ce altora le prisosește. Unii flămînzesc, flămînzesc mereu, aproape-s morți de foame, iar alții se bucură de comorile născute din sudoare și nu-i apără pe săraci nici măcar pentru că aceștia și-au dăruit stăpînilor hapsîni și cruzi viața pe care-o datorau nevestelor, părinților și copiilor lor. Natura înțeleaptă le-a rînduit pe toate astfel ca-n fiecare comunitate omenească să fie unii care — precum înțelepciunea în trup — să aibe rol de frunte și alții să-ndeplinească, sîrguincioși și cu credință, ordinele celor dintîi. Natura înțeleaptă a creat, fără s-aleagă, sufletele de conducători și cele care sînt supuse. Dar născuți din familii privilegiate, unii ajung pe trepte de conducători, cînd ei după a naturii dreaptă lege, sînt buni doar să muncească în rîndul celor mai ticăloși și altora să se supună. Dar să lăsăm! Să vedem cine-s aceia care vă țin pre voi, fii ai aceleiași popor, născuți în aceeași țară, în asuprire și robie? Ce au în ei deosebit și falnic, care-i virtutea lor și a domniei lor, care-i înțelepciunea și care-s faptele ce-i fac pe ei demni să stea atît de sus deasupra noastră, cu averile, moșiile, puterea și funcțiile lor? Dar dacă printre iobagii lor se află cu duiumul oameni mai deosebiți decît ei prin talent, curaj, minte, mai isteți și mai viteji?

De ce vor ca natura să-i ocrotească doar pe ei? Ca darurile sale doar la ei s-ajungă? Ca aurul să fie spălat doar pentru ei din prunduri? Monedă dacă batem — de ce doar pentru ei? De ce li se cuvine acestor oameni decăzuți și umflați de dorința mării să cheltuiască la ale lor ospețe atît cît ar ajunge un an întreg unui sat să trăiască? E drept oare ca-n legile unei țări atîtea goluri să existe, încît cei norocoși să huzurească, iar ceilalți flămînzi și umiliți să fie? Dar ne putem noi resemna? Se mai poate atunci nădăjdui că statul se va menține și că va fi înfloritor? Destulă vreme ne-am chinuit. Dacă veți răbda și pe mai departe, dacă nu veți pune capăt voi acestor chinuri, ei mai mult vă vor chinui și nicicînd nu vor înceta să vă schilodească nevestele, părinții și copiii și, hrăpăreți, să vă ia tot ce-i al vostru. Țărani, sculați-vă întru nădejde! Sculați, pentru mărețe fapte de voi și de strămoșii voștri demne! Cu armele trebuie să vă recuceriți libertatea ce ne-o luară puterea domnească și-a noastră prostească umilință. Nu v-a păsat de drepturile voastre, sau poate nici nu le știati, iar boierii s-au folosit de asta, și-au hotărît pieirea voastră. Cu foc și fier, devastînd sate și orașe, cu toate urgiile războiului să-i trezim pe îndărătnici, căci de la sine niciodată n-o să afle cine sînt ei și cine noi.

Și să plătească odată pentru nelegiuiri!

AL DOILEA INTERMEZZO

Dar ce văd iar aici, Isuse Doamne?
Din nou cadavre. Morți și schilodiți.
Foșniți, veșminte rupte, povestiți-mi,
Ce neamuri sînt, de unde-s ei veniți?

Bătrîne ciung, cu scump veșmînt de vidră,
Pînă-n grumaz de-o lance spintecat,
Furnici prînzesc din inima-ți golașă:
Moșia e a ta? Și-acest palat?

Ruinele-ntrupînd ieri încă fala
Strămoșilor, tot ale tale sînt?
Dar cînd le-ai moștenit visat-ai oare
Că vei plăti cu sîngele-ți curgînd?

Știi că ai încă ceva de plată,
Căci toate-n astă lume se plătesc?
Tu, albă floare, fată umilită,
Cu trup batjocorit, ție-ți vorbesc:

Cînd crudul, nechematul mire pumnul
Sălbatic și-l înfipse-n sînii tăi,
Știi de ce îți smulge fecioria?
Te-ai apărat? De-acum, s-o faci cît vrei.

Voi, pruncilor curați și blînzi, ce-n taină
În lavițe-ncuiate-ați fost ascunși,
Casele-au ars — de țipătul de groază
Al morții înecați ați fost, străpunși,

Statui de scrum sînteți, fără prihană,
Jumări mărunte, -n focul aprig copti,
Știați că ați pierit numai din vina
De-a fi ai ăstor domni urmași, nepoți?

Flăcău frumos, învăluit de sînge
Ca-nvăluirea glugii-unui călău;
Și tu, frumoasa mea cucoană, parcă
Din vintre flori stropesc veșmîntul tău.

Și voi ceilalți, necunoscuți, ca ramul
Înfloritor pe trunchiul cel de soi!
Și tu, grăjdar slujind pînă la urmă,
Tu, doică, din iobagi născută, voi,

Voi toți, voi toți, rostogolite țeste,
Ochi scoși, trup fără brațe, pîngărit,
Ați priceput, știut-ați că dreptatea-i
De partea celor ce v-au omorît?

Știați, nevinovaților, că-n calea
Celui mai mare domn, poporul, stați,
Că veți lupta, că veți muri, căci lupta
Va naște noua lume, o știați?

Și totuși, cum mă uit la voi, mi-e milă,
Poate mă muștră chiar credința mea,
Un gînd mă taie, dureros și crîncen:
Putea fi altfel, nu e bine-așa.

Putea să fie — dar nu se mai poate.
Însînge a rodit ce-ați semănat!
Regretul, cap de oști, să nu te-nece,
Tot ce-ai făcut e faptă. Nu-i păcat.

TIMIȘOARA

E bun acest vin. E pe gustul meu.
Al cui o fi?
I-o fi plăcînd și lui, de bună seamă.

Îmi vine-aproape greu să gust din el,
De n-aș ști că iobagii au săpat,
Legat, tăiat, cules această viță,
Iar celuilalt atît i-a mai rămas:
Să-l bea. Și nici atît n-a mai făcut.

E bun acest vin. Gustul lui e strașnic.
Astă licoare-i foarte, foarte bună.
Gergő, mai umple-mi cana încă-odat'.

Mai toarnă, frățioare, cine știe,
Poate m-adoarme. Sînt trei săptămîni
(Parcă ar fi trei mii de ani de-atunci)
Că nu mai pot dormi. La ceas de zori
Abia închid un ochi, dar ce folos,
Căci inima atunci în piept îmi bate
Și pe Zápolya îl visez. Să bem.

Să bem, prietene, să ne cuprindă
Vremelnicul somn, amorțeala grea,
Ce gîndul c-am pierdut, că e sfîrșitul,

Chiar dacă nu îl face să dispară,
Îl îndulcește și uităm de el.

Copii fiind — îți amintești tu, Gergő? —
Noi din nisip clădit-am un castel.
Cît era umed, falnic sta, puternic,
Apoi, uscat, singur se dărîmă.

Astfel o lume-ntreagă se dărîmă.

Se crapă ici-colo, iar eu o sprijin
Cînd într-o parte, cînd în alta; eu
Alerg în jurul ei și mă frămînt.
Zadarnic însă, căci parcă anume
Îmiscoapă printre degete și pier.

Doar Dumnezeu poate mai scapă lumea.
Și ce păcat că nu-s un dumnezeu.

Să bem și să dormim. Căci am vegheat
Și treaz destulă vreme am rămas.
De nu mă-nșel, chiar treaz și nembătat
Greșelile în viață le-am făcut.

Au spuneți voi, n-am fost eu treaz în ceasul
Cînd oastea adunată-am împărțit-o
Să fie frînți azi fiecare-n parte?
Nu treaz și cu o judecata clară
M-am tras spre Csanád, Buda le-am lăsat-o,
Cînd, dacă ascultam de sfatul vostru
Cel înțelept, cu noi era izbînda?

Dar nu, dar nu, eu nu l-am ascultat.
N-am vrut să știu de poarta larg deschisă,
De-un loc puternic pentru adăpost
Și-urmăritorii-mi prizonieri să-i fac.

De ce? Căci astfel am voit să știți:
De sfatul vostru eu n-am trebuință,
Căci eu sînt, numai eu, căpetenia.

Așadar, sînt.
Acum ne-neacă chinul.

Să bem și să dormim, ortacii mei.
Atît, măcar, să nu ne facem rău.
Cît timp dormim, întregi sîntem și buni,
Apoi veni-va deșteptarea crudă
Și vom afla: nimic nu s-a schimbat,
Sînt toate ca-nainte.
Hai să bem.

Bea, frate, căci la ce-aș putea să-ți spun,
La ce-aș putea să-ți dau curaj, că-i bine?
Sub zidul Timișoarei stăm: cetate
Ce nu vrea-n nici un chip să se predea.
Îlașteptăm pe Zápolya să vină,
Bucăți să-l facem, să-l înfulecăm.

Dar el nu vine, stă și se-odihnește,
Cu lunile în tabăra lui doarme
Și ceasuri trec, de partea lui e timpul.

Amarnic rost! Bătu-l-ar Dumnezeu!

Măcar de-am cucerii cetatea asta,
Pe Zápolya măcar dacă l-am bate,
Sau, în sfârșit, s-avem orice izbîndă!

Dar toate stau, înțepenite-s toate.

Și n-avem carne, pîinea ne lipsește
Și-i vlăguit tot împrejurul nostru
Și n-avem arme, pulberea se pierde
Și-ncet se pierde-ntreaga noastră oaste.

Fug, frați ai mei, pe rînd, chiar dacă știu
Ce groaznică pedeapsă îi așteaptă,
Oriunde s-ar ascunde — totuși fug.

Dar nu pricep,
Vezi, cred că-n miez se ascunde
O groaznică greșală, dacă, iată,
Nici în ființa noastră nu mai credem.

Ce-o fi? Ce grozăvie să fi fost?
O piatră-n tîmplă-mi stă de frămîntare,
Dar nu-mi dau seama unde am greșit.

Spune-mi tu, Lörinc, unde? Dar găsește
Ceva ce, dacă-ntreaga noastră forță
Am aduna-o — s-ar putea schimba.
Așa ceva să-mi spui, căci ceea ce presimt,
E-o boală ce cu ierbi n-o vindecăm.

Căci simt de parcă toți am fi mușcat
Dintr-un fruct verde. Parcă înșine
Am fi un fruct încă necopt, pe care

Brutala mână-l rupse de pe ram.
Pricepi ce spun? Așa simți și tu, oare?
Sau nu? Dar nu-i nimic, să bem 'nainte,
Să bem, căci nu mai e de îndurat,
Nu mai îndură mintea mea ăst gând
Chinuitor și sterp, ăst groaznic gând,
Că pe pământ venit-am prea devreme.

Ceva nu-i gata. Undeva lipsește
O vînă, creangă, cine știe ce,
Ceva de care, singuri, să ne prindem.

Așa: ceva nu-i împlinit în lume.

Deși-i destul de fadă și de crudă,
De hîdă și de rea, ca să mai țină,
De putrezită, să rămîină-așa.

Și totuși nu-ndeajuns ca să se schimbe.

Vedeți: trecut-am peste multe, știm
Ce e nedemn și de nesuportat,
Ce n-are voie de-azi să mai existe.

Dar cine știe — poate că lipsește
S-aflăm noi singuri cum ar fi mai bine,
Ce-ar fi mai omenesc, mai de-ndurat.

M-ascuți tu, Hosszú? Lőrinc, priceput-ai?
Și voi, ceilalți, ați auzit ce spun?
Eu spun: sfîrșite-s toate pentru noi,
Căci știm doar împotriva cui luptăm,
Dar nu avem habar DE CE o facem.

Părinte, bea, apoi ne spune nouă:
De-ar fi să fie în puterea noastră,
De-am fi tăiat nemernicii, pe toți,
De-am fi la Buda, după noi de-ar fi:
Cum am orîndui această lume?
Poți să-mi spui cum?
Căci eu nu știu, părinte.

O, frații mei, nu mă disprețuiți,
Eu recunosc în fața mea și-a voastră
Și-a tuturor, recunosc: nu știu.

Din toți călăii noștri slugi să facem,
Iar noi să fim stăpînii — s-ar putea.

Dar asta-ar fi la fel de nendurat,
Un iad ar fi, la fel, această lume,
Ca pînă azi — desigur, pentru ei.

Dreptatea noastră am batjocori-o.
(Nici nu mai spun: cum ei slăbesc într-una,
Trăind din ei, de foame am crăpa.)

Să facem altfel. Să-mpărțim pămîntul:
Să fie toți și liberi, și bogați.

Dar peste cîtiva ani se va vedea
Cum neajutoratii pier, iar glia
Pe mîna celor mai pungași ajunge.

Așa. Vînzării, deci, i-am pune capăt.
Ce-ar fi?
Unii, urmași doar unul singur,

Iar alții zeci poate că ar avea
Pentru aceeași, unică moșie,
Ce s-ar împrăștia, fără scăpare.

Mai e ceva? Vedeți o altă cale?
Să renunțăm? Coroanei să-i dăm glia?
Iar noi iobagii regelui să fim?

E tot stăpîn — robie-ar fi și-aceea!

Vă spun, flăcăi, orice am vrea să facem,
Mai bună lumea asta ca să fie,
Deodată, fără veste, ne-am trezi
Că iarăși sînt bogați și sînt săraci
Și toate-s ca-nainte.

Și atunci?

Atunci, să bem și să dormim. E greu,
Dar trebuie-n sfîrșit să recunoaștem
Că neputînd să mai răbdăm tot iadul,
Am început să dărîmăm, n-am vrut
Să știm ce altceva în loc vom pune,
Ceva ce, chiar de nu va fi un rai,
barem un iad mai domolit să fie.

Noi ce-am făcut? Am asmuțit o oaste.
Dar unde-am dus-o, frate? În nimic!

Acesta-i chinul, marea încercare,
Aceasta-i boala fără leac în ierburi,
Acesta e coșmarul nostru deci,
Că țara dacă-ar fi deja a noastră
Nici n-am ști ce să facem noi cu ea.

Ne mira că-s fugari, că fug din oaste?
Să ne mirăm că sîntem încă vii!

Din rădăcini necazul în tulpină
Prin mii de fire pîn' la frunze-ajunge
Și-acestea, veștejite, vor cădea.

La fel, cei ce au fost cu noi ne lasă.
Se-mprăștie astfel norodul, laș,
Dar cine-ar fi smintit să-și vîndă pielea
Fără să știe prețul tîrgului?

Deajuns! — prea mult am tot pălăvrăgit.
Nu mai turna, frăție, nu mai rabd.
Destul cu vinul, sîngele, viața,
Cu grija și cu gîndul c-om muri,
Cu chinul că-ndărăt nu mai e cale.

Destul, destul, destul, e prea mult chiar,
S-au mîniat pamînt și cer pe noi.
Tot împrejurul e-mpotriva noastră!

Dar nu pricep cum încă-ntreg e turnul
Din prund făcut și tabăra, cum oare
Nu se dărîmă-odată peste noi!

Ba înțeleg, de ce să nu-nțeleg!?
E groaza, Gergő, teama ne mai ține,
De Gara, Zápolya, de răzbunare,
Teama de propria noastră ființă —
Căci eu nu voi să fac tîrg cu stăpîinii

Dar sîntem încă înțeleși cu toții
Să-i urmărim, să-i prindem pe fugari.

Așa.

Noi n-avem rost, nici viitor.
Acesta-i adevărul crud și gol.
Îl știți, dar să-l ascundeți în tăcere.
Tăceți, poporului nimic nu-i spuneți!
De ce să-i piară ultima nădejde?!

Nădejdea-i merit, și va prinde bine.

Căci dacă tot va fi să ne omoare,
Nu-i mai frumoasă cale pentru noi
Decît să ducem lupta pîn'la capăt,
Măcar sfîrșitul să-l avem frumos.

Mîine în zori pornim din nou atacul.
Din nou pe Zápolya-l vom aștepta.
Trimitem să se-aducă pîine, carne,
În Timiș albia o vom săpa,
Vom face tot ce ne stă în putință
Pentru o tabără ce, dealtfel, iată,
Distrusă, nimicită e, de mult.

Vom face parcă-ar fi încă speranțe.
În suflet ce simțim?

Doar eu o știu.

...Prieteni, frații mei, ați adormit.
Aveți dreptate. Haide, cap de oști,
Încearcă și tu să te odihnești.

Ce-ntunecată-i noaptea!

Ia te uită:

Ai chefuit de-a lungu-ntregii nopți

Fără să vezi pe cer apusul lunii.

TRONUL

...Și-acum m-au prins și mă vor duce. Numai
O șansă dacă-ar fi să fug, m-aș rupe,
M-aș zvîrcoli și m-aș lupta cu ei.

Cum șansa n-o am, liniștit pășesc.

Eu voi muri, se zice. M-așteptam.
Mi-e teamă?

De nimic nu-mi mai e teamă.

Am așteptat și-am căutat destul
Întoiul luptei moartea să mă afle.
De toate am făcut să mă găsească:
Încalea ei am mers.

Nu m-a găsit.

Nu, moartea bună nu a dat de mine.
Acum el se răzbună cu-altă moarte,
Întortocheată și umilitoare.
Sînt curios să știu ce-au pregătit,
Ce a scornit mînia lor firească.

Dar orice-ar fi, veni-va și sfîrșitul.
Voi încerca să rabd pînă la capăt.

...M-or sfișia desigur, m-or zdrobi,
Mă vor supune sfintelor lor pravili
Văzute la un biet țaran, cîndva.
Închinul trupului m-or îneca,
Să scheaun, să scîncesc, să țip, să plîng.

Voi încerca dar să rămîn tăcut.

Dar vom vedea. Mă știu și nu mi-e frică,
Mă tem doar pentru că Gergő, pentru ceilalți,
Mai mult pentru că Gergő mi-este frate,
El pentru mine doar purtă veșmîntul
Haiducului, și-apoi, tare mi-e drag.

Străfundul iadului e gîndul că
L-or umili, l-or rupe și pe el,
I-or smulge carnea.

Nu, acest drept nu-l au.

Aceasta-i tot ce încă mă mai doare.
Am suportat fără crîcnire lanțul
Și de mi-au dat și hrană, am primit-o,
Ba chiar am și dormit puțin.

Ciudat.

Sau nu-i ciudat, de nențeles, că-n vremea
Cît eram mare, somnul mă-ocolise
Și-acum, că sînt pierdut, dorm fără gînduri?

Să mergem?

Bine. Dacă mă opun,
Cu forța ei m-or duce. Să-i urmez.

Frumoase zale pe flăcăul ăsta,
La poale însă-s roase. Dar de ce?
De ce-și întoarnă capul de la mine?

...Lua-l-ar diavolul și lanțul ăsta,
Mă-mpiedic iar de el.

Mai mergem încă?
Boieri, dar voi mă scoateți chiar din lume!

Mă scot, într-adevăr. Mă scot din lume.
Dar nu-i ciudat că-n ultimele clipe
Mai am puteri să spun vorbe de duh?

Himere! Mintea-mi umblă după fleacuri,
Cînd trebuie să hotărăsc un lucru grav!
Dar ce ziceam? Da, ce va fi cu Gergő?

...E Timișul. Și ce mulțime mare!
Vor fi vreo patruzeci de mii aici.
Boieri, soldați, vasali și preoțime.
Și, Doamne, oamenii de rînd cîți sînt!
O-ntreagă-armată-aici s-a adunat.

Și toate astea pentru că eu mor.

Sînt curioși?

Sau poate i-au silit
Să vadă toți și să se îngrozească?
N-am cum să știu. Și nu mă mai privește.

...Ce groaznică-i această mascaradă
Pusă de ei la cale cînd un om
Este tîrît la locul morții sale!

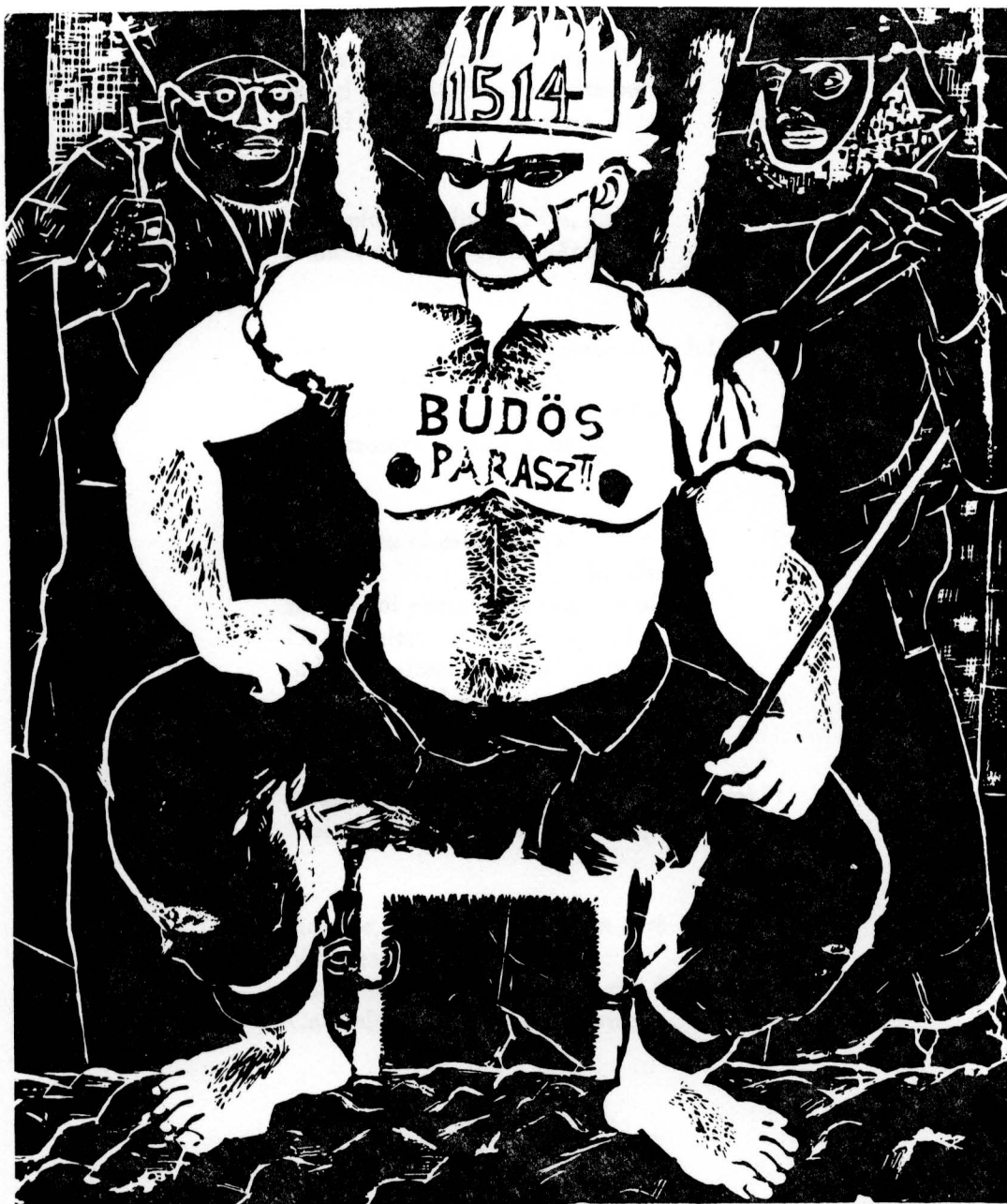
Și corturi. Stegulețe. Chiar și flori!
Pe lângă asta, ce mi-e curtea, târgul!
Și-acela? Zápolya o fi, te uită
Ce falnic e și cât e de sfrijit!
De-ai fi venit în cale-mi mai devreme,
Te-aș fi făcut să joci tu, frățioare!

...Cotim — deci mă vor duce-n fața lui.
Se scoală și vorbește. Mie. Bine.
Milos, îmi cere ultima dorință,
Se-așteaptă, sigur, să mă prăbușesc
În fața lui (și-ntr-adevăr, ceva
În mușchi și-n oase mă furnică, dorul
Să-ngenunchez și să cerșesc, plângînd,
Viața).

Să aștepte mult și bine.

Acum voi spune tot ce-am pregătit,
Așa: fă-mi, Voievodule, ce vrei,
Mult prea bogat a fost destinul meu,
Ceva încă să-mi poți tu da. Dar, uite:
Aici e Gergő, fratele-mi mai mic —
M-a-urmat ca frate doar, nu-l pedepsi.
Destul cu vorba. Știu că nu ajută,
Dar pentru tine asta pot să fac,
Băiatul mamei noastre cel mai drag.

...Dar totuși ei de brațe mă apucă.
Ce-i asta? Și din nou întreb: ce-i asta?
Boieri, ce-i asta? Fierărie-ntreagă.
O tabără de corturari, sau ce-i?
Mă ardeți poate-n foc, suflînd în foale?
Și-acela de pe jaru-ncins ce este?
Un scaun! Doamne-un scaun tot din fier!
E-o vîlvătaie. Alb de-atîta foc.
Și o coroană. Scînteind fierbinte!

Aceștia-mi sînteți, deci. E tot ce poate
Vestita voastră istețime crudă?
Mi-ați pregătit, boieri, aceste bunuri,
Mi-ați dăruit Coroana și un Tron?

E simplu unde bateți: fui, cîndva,
Numit, o știu, și regele-țăran.

Acum sînt uns, acum primesc simbolul
Stîlcit de ură, al puterii mele,
Stăpîn-poporul s-aibă faimă-n lume
Și în trecutu-mi să mă umiliți.

Va fi greu să m-așez pe el.
În schimb,
De-mi voi purta amarnica domnie
Cu demnitate, tronu-acesta hîd
Și batjocoritor, în ciuda lor
Va fi simbolul soartei celor mulți.

Neghiobi! Cît pot fi, Doamne, de neghiobi!
Mai proști decît te-ar duce-nchipuirea!

Acum e, Doja, marea clipă-n care
Viața ta sortită-a se-nălța
Pe-un nou pisc să pășească; să-i înfrunți,
Cu-o ultimă izbîndă să-i învingi.

De nimicit o cauză necoaptă,
O oaste prăbușită — nu-i izbîndă.
Cu tine-acum vor da ei socoteală!

Ai grijă. În furtunile trecute
Destule lucruri n-au depins de tine,
Iar altele nu doar în tine-au stat,
Acum în forța ta sînt toate.

Deci?

Călăule, hai, tronul să-l vedem!
Haidem, boieri, să terminăm degrabă.
Eu tremurînd de nerăbdare-aștept
Să mă încoronați rege-țăran
Aici, în fața lumii adunate.

Iar preoți.

Iar.

Se-nvîrt în jurul meu
De cînd mă știu pierdut — bălăngăindu-și
Greoaie cruci cu brațe răstignite.
Ce nebunie! Nu vedeți, voi, orbi,
Cel ce atîrnă mort pe-a voastră cruce,
Batjocorit și el și umilit,
Murind, ajunsese tot la o coroană?!

Neghiobi! Cît pot fi, Doamne, de neghiobi!
Mai proști decît te-ar duce-nchipuirea!

Haidem, călăule!

Grăbit ești și tu,
Și iată că și tronu-i pregătit.

Să ne-așezăm, căci dacă nu o fac,
Mă-mping în el.

Îngrozitor! Mă doare!
Mă frige, arde, doare, iarăși doare.
Te scoală, Doja, de nu vrei să cazi
Și să te prăbușești, să țipi, să urli.

Nu-i voie.

Sari, ridică-te, căci asta
Nu poți s-o-nduri.
Dar trebuie să rabzi.

Pînă la capăt tot nu vei putea
(Ma doare — cum de nu-s în nesimțire,
De ce nu-mi trece?), dar nu chinu-i groaznic,
E greu să rabd muțenia de-acum.

Acum de tron mă leagă. Bine. Astfel
Eu am scăpat măcar de un pericol,
De-acela de-a fugi cînd nu mai rabd.
Măcar de-atîta ei m-au izbăvit.

O, blestemații, o, ce ticăloși,
Sălbăticit bestii, cîini turbați.

Cîini? Parcă-am auzit. Am spus eu asta?
Chiar am rostit cuvîntul. Nu e bine,
Nu știu cît spun din ceea ce gîndesc.
Dar nu-i nimic, sînt cîini într-adevăr.

Mă doare. Doamne, cum mă doare! Cred
Că nu mai am nici coapse, nici spinare,
Înlocul lor — un groaznic chin și-acest
Miros de ars, ca la tăieri de porc.

La potcovit de cai mai poți să-l simți.

Eh, spatele-mi și dosul, să vă doară!
Îndată capul va simți durerea!

Și iată, scot cu clești din jaru-neins
Coroana mea de rege de țărani.
Dar, pentru Dumnezeu, gîde, cu grijă,
Să n-o atingi, căci arde și te frigi!

O-aduc. Mi-o pun. Pe capul meu o-așază.
Cîini. Cîini. Nu rabd. Iată, de-atîta chin,
Se zvîrcolește trupu-mi în neștire.

Înfrînge-ți trupul, Doja, doar ești om.
Înfrînge-ți-l, nu te mișca și taci,
Aceasta-i treaba ta.

Te cred, dar doare!
Mă frige, arde, doare, iar și iar.
Nu poate fi adevărat ce simt.

Totuna.

Rabd și asta.

O durere
Mai mare nu va fi. Să nu leșini,
Căci ești sfîrșit. Să rabzi și treaz rămîi,
Să rabzi, să nu începi acum să urlî.
Acum (dar pînă cînd poate răbda
Făptura noastră chinul și nu moare?)
Ești rege-ntr-adevăr. Privește-n jur,
E țara ta. Dacă alt rost nu are,
Măcar vei fi cu mintea-n altă parte.

Da, țara (Doamne, simt că-mi crapă ochii!),
Se prăbușește țara și dispare.
O va-nghiți oștirea otomană!

Poporul (O, acest miros de ars!),
Poporul va ajunge iarăși rob.

Fac cu norodul ceea ce vor ei.

Orfan norod, sărmana mea ființă!

Ce ți-am făcut!

Și ce-ai făcut din mine!

Dar nu mai pot răbda. Eu voi să țip.

Ar fi poate mai bine, ar scurta

De-ar auzi ce-mi este dat să simt,

Altfel vor fi crezînd că n-am simțire?

N-ar fi mai înțelept să slobozesc

În piept închisul țipăt de durere,

Să înțeleagă, să se îngrozească?

Să se-ngrozească ei? Vor rîde-n hohot.

Doar tocmai asta vor, dar tocmai astfel

Aș fi învins de ei.

Rămîi mut, Doja.

O, blestemații, o, ce ticăloși!

Sălbăticitе bestii, cîini turbați!

Spinarea m-a lăsat. O fi ars toată.

Dar creierul îmi fierbe. S-a sfîrșit.

Nu pot răbda.

Mă mai arzi, fier nemernic

Nu te răcești? De-o mie de ani capul

Mi-l sfredeli și-ncă arzi și pîrjolești.

Hai, încă! Încă! Am să rabd acum,

Înciudă.

Tot te vei răci odată.

...Duhoare. Mașele mi se întorc.
Să-nghit. Să-nghit tot ce s-a adunat
Și-acum din noi să iasă vrea, deodată:

Disprețul, urletul, mînia, greața
Și ura, toate să le înghițim,
Căci la un pas sîntem de-izbîndă. Mai rău,
Nădăduiesc, nu se mai poate, ba chiar
Mă va lăsa durerea, pînă mor.

Dar ce e? Ce e iar? Ce e cu voi?
Prietenî, voi veniți prin ceața asta?
Cum să-nțeleg? Visez sau poate-acum
Veni și rîndul vostru? Dar ce groaznic!
Sortit sînt să-i admir și cum îi taie
Pe fiecare din ortacii mei.

Un chin trupesc, apoi tăiați în suflet!
Năstrușnici și isteți sînteți, boieri!

Ce e? Ce-i, Ivănuș? Dar ce faci?
Prietenî dragi (nici nu-i adevărat!)
Dar voi mușcați acum din carnea-mi friptă!
Nu poate fi așa! E doar un vis.

Mi-s mințile pierdute, cine știe,
Și-acum coșmaru-mi tulbură simțirea,
Un groaznic vis, un vis plin de vedenii,
Că-acei cu care am luptat, cu care
Pierdut-am, pentru care-am suferit,
Aceia mă mănîncă-acum de viu.

O, Dumnezeule, ce părăsire!
Cum să mai rabd fără să țip, o, Doamne?

E prea mult!

Nu mai pot fără să urlu.

Dar nu.

Ai grijă, Doja, să nu plîngi.

Asta le-a fost pedeapsa, cine știe,
Sau poate-astfel și-au cîștigat iertarea,
Sau mulțumit ar trebui să fiu
Că-astfel cîțiva eu am salvat din ei,
Dar, în sfîrșit, — nici nu mai simt durerea!

Veniți, luați, hrăniți-vă, prieteni,
Acesta-i trupul meu, ce pentru voi
Fu sfărîmat. Să vă-amintiți mereu
Al cărnii mele gust și slăbiciunea
Ce v-a mînat, de cîte ori un om
Cu lașitatea-și va salva viața.

Într-adevăr, mă lasă chinul, iată.
Am suportat. Puterile-mi slăbesc.
Un fulger ici-colo mă mai atinge,
Abia-l mai simt, e-o joacă totul.

Oare

Mai văd? Nu. Nu mai văd nimic în jur.
Aud? Parcă aș auzi ceva.
Un clopoțel răsună parcă.

Da:

Un clopoțel în munții mei de-acasă.

Mînate, toamna, turmele spre casă
Clinchetul lin asemenea-l aveau.

Frunze cădeau, poate ningeja deja:
Înjur același zumzet potolit.

Un clinchet lin, ninsori coboară, albe
Și-un câine latră-n depărtare, surd.

Sau tunuri sînt? Sau spade-nerucișate?
O nouă tabără va să se-adune?
Se scoală iar norodul? Se revarsă?

Din nou și veșnic se ridică-n lupta
Cu ticăloșii — în numele lui Doja?

Închipuiri.

Acesta-i deci sfîrșitul,
O, cerule, atît fu viața mea.
Pornind, a șerpuit printre opreliști
Și-acum s-a-ntors. Un drum. Un cerc.

Întreg.“

Lector: PAUL DRUMARU
Tehnoredactor: LEPOIEV ȘTEFAN

*Bun de tipar 6.IX.1974. Apărută 1974. Tiraj 1030 legat
900+90+40 expoziții. Hîrtie ofset A format 84×108
90,7. g/mp. Coli ed. 2,99. Coli tipo 6 A/27338/17 XI/73.*

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/276 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918“
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România